

Strategické revoluce

Tento článek, jehož autorem je francouzský generál Eric de La Maisonneuve, byl uveřejněn v lednovém čísle 1996 časopisu Défense nationale. Zkráceno a redakčně upraveno.

* * *

Revoluce vojenství, zahájená ve čtrnáctém století zavedením palných zbraní, nalezla svoje vyvrcholení v křečích dvou světových válek ve století dvacátém. Tyto zbraně byly přivedeny na vysokou úroveň dokonalosti, rozmanitosti a rozšířenosti. Pro jejich výrobu bylo využíváno širokých průmyslových kapacit, pro jejich obsluhu byly mobilizovány stále vyšší počty osob. Pro organizaci, koordinaci a optimalizaci zdrojů a sil se konstituovala *strategie jako věda o válce*.

Další zlom nastal 6. srpna 1945. Výbuch jaderné zbraně přispěl k zastavení tohoto pekelného mechanismu tím, že násilně přerušil dosavadní nepřetržité stupňování válečného násilí. Jaderná zbraň radikálně modifikovala všechny veličiny týkající se války, a tak postupně převedla svět do nové epochy. Jaderná zbraň katastrofami, jimiž hrozí, kombinací strachu a odstrašování, demonstruje **nepoužitelnost války jako nástroje politiky** a revolucionizuje poměry sil mezi mocnostmi tím, že je nutí, aby svoje zájmy vyjadřovaly v jiných oblastech a jinými formami. Kolektivní ozbrojené násilí musí hledat uplatnění jinde a jinak. Přeměna forem války, kterou konstatujeme na konci tohoto století, vznikla převážně z této základní revoluce.

K faktoru *moci* jaderné revoluce v posledních dvou desetiletích se připojuje faktor *rychlosti* informační revoluce vyvolané technologickým pokrokem a rozšířením elektronických komunikačních prostředků. Tyto prostředky transformují mezilidské vztahy především tím, že poskytují každému jednotlivci možnost přímého přístupu k datům a znalostem.

Klasický vztah mezi válkou a strategií, kde strategie byla „dcerou“ války, je převrácen. Ovšem tato proměna pojmů, pokud jde o jaderné zbraně, byla odhalena vojenskými strategiemi již v šedesátých letech.

Jaderná revoluce: účinky a následky

Veškerý vědecký pokrok může být tou nejlepším a tou nejhorším ze všech věcí. Jaderná zbraň se citovému pravidlu nevymyká. Jaderná výzbroj je především základnou pro *odstrašování*. V tom spočívá její podstata, v tom je zmiňovaná *strategická revoluce*. Díky ní, poprvé v historii, mohou lidé realizovat svou snahu o omezení ozbrojeného násilí. Obyvatelstvo se stalo rukojmím jaderné hrozby, jež je mocným *politickým* uklidňujícím prostředkem. Maří veškeré naděje na zisk tím, že u *potenciálního agresora* vyvolává obavu z odvety neúměrné tomu, co je v sázce. Toto odstrašování určitým způsobem znemožňuje klasickou válku (válku jako pokračování politiky jinými prostředky),

teoreticky vysvětlenou Clausewitzem a po několik století urputně vedenou evropskými národy.

Ovšem mocenské rivality mezi státy, stejně jako konflikty uvnitř společnosti, ve skutečnosti v životě národů stále přetrvávají. Násilí se dnes projevuje jinde a jinak, přičemž volí alternativní formy ozbrojeného střetnutí.

■ Nové formy konfliktů

Válka, jistým způsobem decentralizovaná, se třífí do mnoha konfliktů vznikajících spontánně všude, kde se vyskytuje taková kombinace sociálních a ekonomických podmínek, které státy nejsou schopny zvládnout.

Od roku 1945, tj. během uplynulého půlstoletí, bylo napočítáno přes čtyři sta otevřených krizí, které přivodily sto čtyřicet čtyři konflikty, které měly za následek desítky milionů obětí na životech: to je účet, který sice není tak velký jako byl během obou světových válek, avšak přesto je neúnosný. V současné době probíhá na zeměkouli na dvacet až třicet konfliktů. Tato skutečnost se nazývá *delokalizace války*.

V průběhu studené války se rivality obou supervelmocí projevovaly zčásti periferními konflikty „nastřčených“ protivníků, přičemž války spojené s dekolonizací jim zpočátku poskytovaly prostor pro vzájemné střetávání. Svůj podíl na nich měly také mezistátní konflikty, při nichž si každá ze supervelmocí zvolila a také podporovala svého bojovníka. Avšak postupná realizace deklarace OSN o dekolonizaci a neúspěchy válek mezi státy, které byly dlouhé, ničivé a nerozhodné, které byly vystavovány stále silnějšímu diplomatickému tlaku mezinárodních společenství, vedly k tomu, že se konflikty přenesly dovnitř národů samotných. Právě tyto vnitřní války dnes udržují rozvrat ve světě. Protože vznikají uvnitř společnosti, a protože je to právě občanská populace, která se stává rukojmím i sázkou, nazývají se *občanskými*.

■ Rizika šíření jaderných zbraní

Šíření jaderných zbraní musí být posuzováno výhradně v tomto rámci a žádná hypotéza nesmí být odmítnuta a priori: to by bylo nerozumné a omezující. Především: jaderná válka zůstává i nadále pravděpodobnou a možnou, přičemž je povinností uznávaných jaderných mocností, aby poskytly záruky spolehlivosti **odstrašování rozšířené na celý svět**. Takový by mohl být i politický výklad bezpodmínečného prodloužení smlouvy o nešíření jaderných zbraní, schválené 179 státy, tj. téměř celým mezinárodním společenstvím. Takové odstrašování rozšířené na celý svět by zmařilo snahy některých států porušit smlouvu o nešíření jaderných zbraní a umístit se mezi země podezříváné z toho, že se chtějí vyzbrojit jadernými zbraněmi, nebo že je již vlastní. **Boj proti šíření jaderných zbraní se tak stal velkým závazkem a povinností, nejen pro jaderné mocnosti, ale pro celé mezinárodní společenství.**

Jaderné mocnosti odpovědné za odstrašování musí trvale znemožňovat nové vytvoření podmínek pro všeobecnou, totální a neomezenou válku. Odstrašování musí být doprovázeno bojem o zamezení šíření jaderných zbraní, jakož i čas od času řešením skutečných *malých válek*, zvláště takových, které destabilizují společnost a jsou nakažlivé pro jejich mezinárodní prostředí.

Jaderné velmoci, zbavené svého obvyklého způsobu střetávání, jsou nuceny obracet soupeření zájmů do jiných oblastí: *ekonomická konkurence*, která je jeho nejkonkrétnějším projevem, nabývá někdy nejortodoxnější formy - války.

Během studené války prokázaly liberální strategie a tržní hospodářství převahu nad ztrnulými ekonomikami totalitních režimů. Při dobývání trhů a získávání technologií zaujala místo dřívějších teritoriálních výbojů *ekonomická válka*. Například nadnárodní podniky se chovají tak, jak by se chovaly ozbrojené síly nebo organizace v jejich službách. Nicméně lze tvrdit, že ekonomická logika nabývá vrchu nad válečnickou dynamikou, a že v praxi bude konkurence muset respektovat určitá pravidla (například GATT), která si vynutí mezinárodní společenství. Konfliktní strategie se takto bude obracet k jiným formám střetávání, jakými jsou kulturní konflikty, anebo takové formy konfliktů, které se podle kontroverzní formulace Samuela Huntingtona nazývají „střetávání civilizací“.

Důsledky jaderného odstrašování pro strategii a válku jsou nezvratné a determinující: způsoby střetávání států, ať jsou jejich rozmach či jejich mohutnost jakékoli, jsou jimi hluboce a trvale ovlivňovány. Návrat zpět není možný, protože „vynález jaderné zbraně nelze zrušit“. V jaderném světě, který má svou vlastní logiku a komplexitu, je nutno znovu promyslet obranu států a bezpečnost mezinárodního společenství.

Informační revoluce: realita a sázka

Pozoruhodný vědecký a technologický pokrok posledních dvou desetiletí, zejména rozvoj informatiky a komunikačních prostředků, přeměnily informační možnosti a možnosti přístupu k poznatkům. Jejich prostřednictvím se lidé a organizace ve stále větším počtu podílejí na počítačových sítích zaplavujících světový trh. Uplatňují tam zároveň svou svobodu a svou iniciativu, jakož i nové formy moci. Takto je informační revoluce zároveň *revolucí vědění*, jakož i *novým způsobem nabývání moci*. Může také být činitelem pokroku a zmírňování napětí, stejně jako výsadním prostředkem kulturního imperialismu, a proto také zdrojem napětí a možným hlavním činitelem konfliktů budoucnosti.

▲ Zvládnutí zpravodajství

Tak jako je jaderná zbraň základem odstrašování, jsou informace podstatou prevence. Jejich zbraní je tudíž zpravodajství; zpravodajská informace se stala „strategickým zbožím“. Zpravodajství od nynějška disponuje pozorovacími, odposlouchávacími, spojovacími a výpočetními prostředky, které umožňují předvídat události na základě objektivní a okamžité znalosti situace. **To, co se válečné umění snažilo zjišťovat manévrem a palbou, moderní zpravodajské prostředky umožňují zjistit bez jediného výstřelu.** Střetnutí, k němuž se ozbrojené síly připravovaly za války v Perském zálivu, se neuskutečnilo s očekávanou intenzitou, protože se Američanům pomocí vysokých počtů elektronických a zaměřovacích prostředků podařilo rozpoznat s dostatečnou přesností iráckou sestavu pro neutralizaci jejího nervového systému v reálném čase, a to za pomoci inteligentních zbraní, využívajících informační technologie.

Takto mají jaderné mocnosti možnost vykonávat vzájemnou kontrolu dodržování mlčky uznávaných pravidel odstrašování, stejně jako možnost pozorování jiných států, zda dodržují dohody o nešíření jaderných zbraní. Zpravodajství je tak optimálním „spojencem“ odstrašování a zabraňování válce. Informace se v důsledku vývoje zpravodajských

prostředků, zejména kosmických, stávají hybnou silou skutečné *strategické revoluce* tím, že na jedné straně umožňují předvídáním intervenovat do průběhu propuklého konfliktu, a na druhé straně zasazovat velmi důležitý prvek pro vzájemnou transparentci a kontrolu v mezistátních vztazích. Doplňují a posilují odstrašování prevencí krizí a zabraňováním konfliktům.

▲ Nebezpečí informačního monopolu?

Existuje jen málo zemí, které disponují finančními a technologickými prostředky umožňujícími dosáhnout takové úrovně zpravodajství. Spojené státy, původci informační revoluce, stejně jako byly původci jaderné revoluce, disponují v tomto ohledu nespornou převahou, nebo dokonce skutečným monopolem. **Tak jak mohou informace pozitivně přispět ke vzájemnému poznání lidí a společnosti, mohou stejně snadno negativně přispět ke kulturnímu ovlivňování a k ovládnutí světového trhu.** Monopol vykonávaný v této oblasti jednou nebo dvěma mocnostmi by představoval nebezpečí pro světový mír stejně vážné jako bylo riziko jaderného konfliktu na počátku studené války. Technologická nadvláda poskytuje svému držiteli stejnou strategickou převahou, která působí nejen v klíčové oblasti zpravodajství, nýbrž která platí i pro vedení konfliktů.

Informační revoluce znamenala počátek vytváření spojovacích sítí a sdělovacích prostředků. Horizontální organizace a univerzální dimenze jim umožňovaly dosáhnout moci a účinně konkurovat jejím tradičním formám, zejména politické moci. **Politická moc, vytvořená společností a reprezentující stát, je ode dneška vystavena agresi jiných mocí: hospodářské moci a moci sdělovacích prostředků.**

Jednotlivci samotní, využívající autonomie a přístupu k poznatkům, mají iluzi naprosté svobody považované za příležitost ke zbavení se omezujících sociálních pravidel a tíživých mocenských a hodnotových hierarchií. Informační prostředky na všech úrovních jsou také zbraněmi ohrožujícími stabilitu tradičních společností a státních struktur. Informační revoluce ale teprve začíná. Týká se vědění, tj. svobody občanů a organizace společnosti. Jaderná zbraň mohla být zvládnuta, aby se stala nástrojem „ne-války“. **Informace musí být využity jako hybná síla vzájemného poznání lidí a důvěry mezi státy. Jinak budou sloužit jako hrozivá forma střetávání idejí a kultur.**

Krise státu a sociálních struktur

Jaderná revoluce a informační revoluce jsou revolucemi **strategickými** v tom smyslu, že vytvářejí nové koncepce pro zvládnutí anebo pro uplatnění násilí, v závislosti na situacích. Protože jsou „krizogenní“, stávají se faktory možného mezinárodního rozvratu a vnitřních konfliktů, podle toho, kde jsou k tomu vhodné podmínky.

Zánik komunismu a neúspěch rozvoje v chudých zemích narušily geopolitickou, ekonomickou a kulturní rovnováhu světa. Svět je velmi nestabilní a je vystaven silným, hektickým tlakům. Protože neexistuje uznávaný a účinný regulační systém, vede k anarchii a jejím prostřednictvím ke střetům, protože míra odporu států a schopnost vývoje společností jsou rozsáhle narušeny. Ti i oni mají vážné potíže při překonávání vnitřních problémů - ekonomických a sociálních - které se před nimi vynořují stále ostřeji a naléhavěji, protože jsou oslabeny konvergentními podvrtnými účinky nových vlivů.

Stát je napadán ze všech stran. Byl založen pro organizaci a obranu národa, avšak jeho suverenita je zpochybňována mezinárodními organizacemi ve jménu univerzální

ních hodnot. Zároveň je vystaven vnitřním tendencím usilujícím o etnické anebo regionální roztržštění, které jsou živeny sociálními a ekonomickými poruchami. Stát, určený k tomu, aby symbolizoval a podporoval národní jednotu vedením válek proti svým sousedům a tím „exportoval“ svoje vlastní problémy, které se staly neúnosnými, není schopen plnit svoje poslání, protože je nucen hledat jejich vnitřní řešení. **Stát odpovědný za obranu území a ochranu obyvatelstva je v zásadě jediným legitimním nositelem síly.** Jeho autorita byla zpochybněna objevením se individuálního anebo skupinového násilí, často nepředvídatelného jakož i organizovaného.

Řešení těchto problémů by mělo v rámci globálního politického projektu spočívat ve vytvoření určité strategie a v zásahu do krizí akcemi ekonomickými, sociálními a kulturními, doplňujícími akce vojenské, především proto, že místní **omezené konflikty**, které se v posledních letech rozmnožily a jsou zčásti **pouze důsledky strategických revolucí**, jsou jen **zkušebními poli pro návrat války**. V důsledku náказы by válka mohla vzniknout ve většině společností, oslabených rozvratem anebo vystavených nadměrným strukturálním problémům. Potom proto, že naše západní, liberální, křesťanská civilizace je civilizací směny a komunikace. Aby mohla žít, potřebuje udržovat obchodní styky a především dialog se světem považovaným nejen za trh, ale také za účastníka dialogu. Aby mohla dosahovat pokroku, nemůže se uspokojovat nespravedlností a bídou, protože je nositelkou určité představy o člověku. Proto státy, které se jí dovolávají, musejí trvale usilovat o zachování *svobodného světa*. V tomto duchu je humanita tím nejmenším ze všeho, avšak nesmí sloužit jako alibi anebo dobré svědomí politiky.

Bezpečnostní doktríny a systémy

Důležité otázky, které se dnes kladou, jsou kde a jak intervenovat.

Na první otázku nelze odpovědět jinak než požadovat předně nutnost obnovení státu a založení našich společností na hodnotách humanismu, za druhé potřebu jednat rozumně především v oblasti našich strategických zájmů, tj. v nejbližším geografickém okolí, aniž by nicméně bylo vyloučeno přispívání k udržování míru v mezinárodním rámci ve prospěch nejvzdálenějších regionů.

Na druhou otázku, na níž by mohlo spočívat to, co by od nynějška mělo být nazýváno *bezpečnostní politikou* (na rozdíl od omezeného pojmu *obrané politiky*), je nutno odpovědět jednoznačně s využitím prvků vytvářejících strategické revoluce.

Prvý z těchto prvků spočívá (společně s ostatními jadernými mocnostmi) v zajištění odstrašování a v dosažení toho, že odstrašování bude respektováno, aby se i nadále zabránilo „válce“ mezi mocnostmi. Udržování věrohodné jaderné výzbroje na úrovni dostatečnosti je z tohoto hlediska nezbytné, přičemž je nutno současně vést nepřetržitý boj proti všem formám šíření jaderných zbraní.

Druhý prvek spočívá ve vytváření zpravodajských (průzkumných) systémů dostatečně výkonných k tomu, aby napomáhaly při prevenci krizí a při předvídání konfliktů. V této klíčové oblasti je nutno vyvíjet i nadále velké úsilí, nejen proto, aby nebyl monopol - vždy zneužitelný - přenechán jediné mocnosti, nýbrž především proto, aby se tyto systémy staly nástrojem kontroly, „průhlednosti“ a také důvěry mezi státy. Budoucí zpravodajské systémy, bude-li jich několik, by měly být schopny vyloučit všechny závady ve zbrojení,

veškerou vojenskou technologickou anebo kvantitativní eskalaci. Jejich účinky by měly být zhoubné pro státy, které by dosažení převahy věnovaly nadměrnou část svých zdrojů.

Poslední prvek spočívá ve vybudování (vedle politických, ekonomických, sociálních, tj. civilních prostředků) vojenských intervenčních bezpečnostních jednotek pro potřebu buď mezinárodního společenství, nebo národa samotného. Tyto jednotky musejí mít dvě charakteristiky: jednak musejí být „přemístitelné“ do potřebného prostoru ve lhůtách odpovídajících řešení krize, jednak musejí být vhodné pro vedení občanských válek ve městech, které jsou nejběžnějšími formami současného násilí.

Schopnost přemístění musí spočívat na bezpečnosti a již nikoli na moci. *Přemístění moci* je organizováno pro výboj. V typech uvažovaných konfliktů může pouze ztroskotat proti zbraním rozdílné povahy nebo připojit válku k válce. Naproti tomu, *přemístění bezpečnosti* má za důležitý cíl pokusit se nastolit novou rovnováhu a vyloučit poruchy: oddělit bojující strany, chránit obyvatelstvo, zajistit zásobování atd. Je jistě zapotřebí způsobilých vojáků s účinnými zbraněmi pro zachování respektu bojujících stran, avšak je zapotřebí také logistických odborníků znalých kombinace metod pro řešení civilních problémů vznikajících v městských oblastech s obyvatelstvem postiženým konflikty.

Za těchto okolností povinností ozbrojených sil již není dobývat anebo držet terén. Vyslané vojenské jednotky musejí budit respekt, avšak při dodržování maximální zdrženlivosti při používání svých zbraní. Všude, kde byly tyto zásady aplikovány proti bandám nebo milicím, které jsou nejobvyklejšími činiteli rozvratu, síly pro udržování míru měly ve své akci úspěch. Všude, kde chtěly postupovat podle logiky války, byly zavlečeny na půdu guerilly, kde ztrácely svoje přednosti vůči protivníkům neuznávajícím zákony a nemajícím žádné skupule.

Za občanských válek ve městech klasické moderní armády vždy prohrály, a to i když použily taktiku systematického ničení, jako tomu bylo v Čechensku. Vojenské klasické systémy bezpochyby dosáhly svého vrcholu ve dvacátém století. Strategické revoluce, stejně jako vztah výdaje-účinnost těchto ozbrojených sil vyžadují revizi jejich koncepce, organizace a prostředků. **Bezpečnostní systémy budoucnosti budou muset být připraveny k reakci na složité situace.** Budou muset používat, stejně jako vždy v historii, **nejdokonalejších technologických prostředků, zvláště jaderných a informačních.** Racionální a výkonné bezpečnostní systémy budou mít takovou účinnost pro společnost, jejichž ochranu zajistí, jako pro mezinárodní vztahy. Budou se podílet na znovuoživení státu a jeho struktur, a tak zajistí novou fázi pokroku a rozvoje. Bez jejich vytvoření a zavedení je nutno se obávat nynějšího rozvratu. S nimi, pokud budou určeny pro bezpečnost a nikoli vyvolávány novou touhou po moci, nemusí být naděje na vyloučení války utopii.

Znovu promyslet dnešní strategii znamená především zařadit ji na správné místo a uznat její primát pro válku. Díky jadernému odstrašování a zpravodajství nespočívá nová strategie nutně ve válce. Tím může být operační část, kterou si uchovává, omezena na podstatné: obnovit rovnováhu tam, kde je ohrožena, podat výstrahu narušujícím činitelům, navrátit důvěru obyvatelstvu.

Jestliže nebude tato inverze pojmů přijata, jestliže válka bude stále pokračováním politiky jinými prostředky, pak se zřetelem k nynějšímu stavu světa a společností bude

válka-chameleon používat všech prostředků, které bude mít k dispozici - jaderných, informačních, ekonomických, terorismu a samozřejmě klasických - k tomu, aby se tato planeta stala neobyvatelnou. Na tomto konci století máme možnost volit mezi všeobecnou válkou a postupným ovládnutím prostředků střetávání pro zmenšení rizik konfliktů. To předpokládá rekonstruovat na těchto základech civilně-vojenské systémy tak, aby byly pojaty, organizovány a vyzbrojeny s cílem zajištění bezpečnosti.

Jaderná výzbroj prokázala, že *odstrašování* by mohlo být realitou. Zpravodajství je schopno přinést transparenci a důvěru, aby bylo dosaženo *prevence* krizí a konfliktů. Vojenské systémy musejí prokázat, že mohou být činiteli uklidnění svou schopností podporovat bezpečnost jak uvnitř společnosti, tak na mezinárodní úrovni. To jsou tři možnosti, které jsou řádu nejen vojenského, ale také politického, a které mohou založit strategii budoucnosti. Důležité je, že by měly umožnit, aniž by nutně odstranily rivalitu a vyloučily konflikty, marginalizovat válku.

-NAS-

Žádný národ v Evropě by již nikdy neměl být opět odsouzen stát se nárazníkovým pásmem mezi velmocemi, či být zařazen do sféry vlivu jiného národa. V zájmu dosažení tohoto cíle prezident Clinton uspěl rozsáhlou strategií pro evropskou bezpečnost. Zahrnuje oživené NATO, připravené uskutečňovat mise a posílení přístupu k století, zahrnuje podporu hlubší a rozsáhlejší evropské integrace. Zahrnuje silné a produktivní vztahy s Ruskem.

Warren Christopher,
americký ministr zahraničí
Černínský palác, Praha 20. 4. 1996